

СТРАХУВАННЯ МАЙНА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

D. Nalyvaiko,
postgraduate student, Kyiv national university of trade and economics

PROPERTY INSURANCE IN CONDITIONS OF ECONOMIC TRANSFORMATION

У статті розглянуто особливості здійснення страхування майна в умовах економічних перетворень. Зокрема проаналізовано сучасний стан ринку страхування майна в Україні, страхові платежі та виплати за цим видом страхування, їх структуру. Крім того, проведено аналіз структури ринку страхування в розрізі страхових компаній. Виявлено тенденцію щодо кількості страхових компаній на ринку України. Досліджено місце страхування майна у системі фінансових послуг України. Зокрема проаналізовано стан страхування майна в структурі ВВП країни. Здійснено оцінку ефективності страхування майна. Виявлення і групування проблем, наявних на ринку страхування України, дозволили запропонувати комплекс заходів, спрямованих на їх подолання та розвиток як ринку страхування в цілому, так і його майнового сектору.

The insurance industry is an important part of the financial services system. In particular, with the growth of the non-state sector of the economy, demand for various types of insurance increases, in order to protect against possible risks. In this regard, property insurance occupies one of the leading places. This is due to the fact that the value of property objects is quite high and in case of damage or destruction of property, the owner is very difficult, and sometimes impossible, to restore it at his own expense. In addition, it is necessary to develop an effective system of underwriting in property insurance in order to determine the optimal insurance tariff, which would provide the interests of both the insurer and the insured.

Insurance is one of the most rapidly developing areas. The volumes of operations in the insurance market are steadily increasing. However, during the years of economic transformation, it was not possible to fully form the market of insurance services, which is consistent with the modern needs of society. Further development of insurance in Ukraine requires clarification of its role in solving socio-economic problems of the state, as well as the identification and resolution of emerging problems.

The article deals with the peculiarities of property insurance under conditions of economic transformation. In particular, the current state of the property insurance market in Ukraine is analyzed, insurance payments and payments under this type of insurance, their structure are analyzed. In addition, the analysis of the structure of the insurance market in terms of insurance companies. A tendency has been revealed regarding the number of insurance companies in the Ukrainian market. The place of property insurance in the system of financial services of Ukraine is investigated. In particular, the state of insurance of property in the structure of GDP of the country is analyzed. An assessment of the effectiveness of property insurance. Identification and grouping of problems in the Ukrainian insurance market allowed us to propose a set of measures aimed at overcoming and developing both the insurance market as a whole and its property sector.

Ключові слова: страхування майна, система фінансових послуг, оцінка ризику, страхова премія, страхова виплата, проблеми страхування.

Key words: property insurance, financial services system, risk assessment, insurance premium, insurance payment, insurance problems.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сфера страхування є важливою складовою системи фінансових послуг. Зокрема зі зростанням недержавного сектору економіки, збільшується попит на різні види страхування, з метою забезпечення від можливих ризиків. У цьому плані страхування майна посідає одне з провідних місць. Це пояснюється тим, що вартість майнових об'єктів досить висока і в разі пошкодження або знищення майна, власнику дуже важко, а іноді навіть неможливо, відновити його за рахунок власних коштів. Крім того, потрібно розробити ефективну систему андеррайтингу при страхуванні майна з метою визначення оптимального страхового тарифу, який забезпечував би інтереси як страховика, так і страхувальника. Адже більшість майнових комплексів нашої країни залишились ще з радянських часів і їх технічний стан потребує кардинального удосконалення.

Страхування є однією зі сфер, які розвиваються найбільш стрімко. Обсяги операцій на ринку страхових послуг неухильно зростають. Проте за роки економічних перетворень не вдалося в повній мірі сформувані стійкий, відповідний сучасним потребам суспільства ринок страхових послуг. Подальший розвиток страхування в Україні вимагає уточнення його ролі у вирішенні соціально-економічних завдань держави, а також виявлення та вирішення виникаючих проблем.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Як показав аналіз економічної літератури, значний внесок в розробку теоретико-методологічних засад майнового страхування зробили вчені — В. Райхер, В. Гаврицький, Д. Бланд, Н. Адамчук, А. Манес, Є. Коломін, Л. Мотильов, Ю. Сплетухов, С. Осадець, В. Базилевич, К. Воблий.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є визначення ролі страхування майна в системі фінансових послуг в умовах економічних перетворень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Страхування майна це комплексна галузь, в якій за численними ознаками класифікації виділяють різні види. Види майнового страхування різняться за страхувальниками. Серед видів майнового страхування для юридичних осіб вирізняють страхування майна на випадок вогню, стихійного лиха та крадіжки, страхування майна сільськогосподарських підприємств та страхування технічних ризиків. Як свідчить аналіз вітчизняної та зарубіжної страхової практики, найпоширенішим видом є страхування майна промислових підприємств від вогню. Серед видів майнового страхування для фізичних осіб виділяють страхування будівель, страхування тварин, страхування домашнього майна.

Послуги зі страхування майна є важливою складовою фінансових послуг. Предметом майнового страхування є майнові інтереси суб'єктів господарювання та фізичних осіб щодо забезпечення його збереження та мінімізації збитків у результаті його втрати чи пошкодження. Об'єктом майнового страхування виступають ризики, які приймаються на страхування. Серед ризиків майнового страхування слід виділити природні ризики; технічні ризики; ризики, пов'язані з людським чинником, та ризики, пов'язані з економічною діяльністю.

При страхуванні майна страхова сума не може перевищувати його дійсної вартості на момент укладання договору. Під дійсною вартістю майна найчастіше розуміється відновлювальна (балансова) вартість. Договори страхування майна можуть бути укладені на один рік і на невизначений термін зі щорічним перерахунком вартості майна і суми річних платежів. Договір, укладений на невизначений строк, вважається продовженим на наступний рік за умови внесення до закінчення поточного року певної частини (зазвичай 20—25 %) страхових платежів, розрахованих на наступний рік [1].

Страхування майна має ряд особливостей, зокрема: — значна вартість об'єктів, значні страхові суми, значний обсяг відповідальності страховика; як наслідок, велике значення захисту інтересів страховика — перестраховування;

— наявність специфічних окремих ризиків для різних галузей промисловості; наприклад, нафтова промисловість, металургійна промисловість, електроенергетика, целюлозно-паперова промисловість;

— необхідність грамотної оцінки ризику та процесу андеррайтингу (формування умов страхування);

— тривалий термін побудови програми страхування (переоцінка основних фондів, інженерний сюрвей, розміщення ризику і т.д.);

— врегулювання збитків займає тривалий час, вимагає залучення спеціалізованих компаній та фахівців з галузі.

Страхувальниками у майновому страхуванні можуть бути юридичні й (або) фізичні особи. Залежно від того, хто виступає у ролі страхувальника, ця галузь страхування охоплює дві підгалузі:

1. Страхування майна юридичних осіб (виробничого майна): нерухоме майно; обладнання; устаткування; транспортні засоби; вантажі; інструменти; інше майно підприємств.

2. Страхування майна фізичних осіб (особистого майна): будівлі та квартири громадян; домашні тварини; транспорт; домашнє майно та майно на садибі; інше майно [2].

Фізичні особи найчастіше страхують транспортні засоби, домашнє майно, будівлі, квартири (на випадок ремонту), тварин та ін. На думку багатьох вітчизняних дослідників,

головною проблемою, що перешкоджає збільшенню валових страхових премій, є саме недовіра населення до страхових компаній. Головними причинами цього є наступні: низький рівень якості страхових послуг, незначний обсяг страхових виплат, недосконалість нормативно-правової бази, неврахування інтересів населення при здійсненні страхування, непорядність деяких страхувальників [3].

Нині на вітчизняному ринку страхових послуг зростає попит у клієнтів-фізичних осіб на страхування майна за експрес-програмами завдяки оперативності укладення договору, невисокій вартості страхового поліса і простій процедурі виплати. Натомість серед корпоративних клієнтів набувають популярності програми комплексного страхування з максимально широким покриттям, з урахуванням галузевої та індивідуальної специфіки бізнесу.

Перспективним напрямом у корпоративному страхуванні є комплексні програми, які дозволяють максимально повно захистити суб'єкт господарювання від можливих збитків. Такий підхід дозволяє страховикам оптимізувати структуру свого страхового портфелю, скоротити витрати на ведення справи, підвищити лояльність клієнтів. Але водночас ускладнюється процедура формування і обліку договору. Адаже при страхуванні різних об'єктів і ризиків в договорі потрібно врахувати умови по кожному з них (перелік ризиків, тарифи, франшизи, виключення, опис процедури відшкодування збитку і т.д.). При цьому обліковуючи страхові платежі по таких договорах потрібно ретельно слідкувати за їх достовірним рознесенням за відповідними ліцензіями.

Основна частина надходжень страхових платежів за договорами страхування майна припадає на юридичних осіб, коли від фізичних осіб цей показник знаходиться в межах 12% від загальної суми надходжень. Для порівняння, частка платежів від юридичних осіб становить від 48,56% до 79,21%. Така тенденція зумовлена тим, що страховики з метою оптимізації витрат на ведення справи, концентрують канали продажу своїх продуктів в переважній більшості у великих містах. Відтак, населення, яке знаходиться в регіонах, не завжди має змогу отримати якісний страховий захист.

Це ще раз засвідчує те, що юридичні особи є більш активними учасниками страхового ринку. Для забезпечення своєї діяльності і розвитку час від часу їм потрібно брати кредити в банках під заставу майна. На цьому етапі банки відіграють роль каталізатора, що вимагаючи страхування застави. Щоправда, як зазначають експерти, в Україні така форма роботи часто перетворюється на псевдострахування, що супроводжується ще й наполегливою "рекомендацією" страхуватися в компанії, на яку вкаже банк, а саме — в кептивній фірмі, створеній на основі капіталу банку.

Крім того, майно юридичних осіб є їх виробничим ресурсом, без якого вони не зможуть надалі функціонувати. Тому часто необхідно забезпечити резервний фонд для непередбачуваних обставин, щоб забезпечити себе від зупинки виробництва в разі непередбачуваних обставин. Страхування в даному випадку виступає ідеальним інструментом, адже дозволяє забезпечити відшкодування можливих збитків без вилучення значної суми коштів з обороту. Це в свою чергу дає змогу направляти "зеконномлені" кошти на розвиток, здійснювати модернізацію виробництва.

Щодо населення, то його низька активність при страхуванні майна пояснюється їх низькою платоспроможністю (адже договір страхування товар далеко не першої необхідності), низькою грамотністю в сфері страхування і тотальною недовірою до страхових компаній. Причому недовіра до страхових компаній була викликана самими страховиками. Проводячи необдуману страхову політику в напрямі оцінки ризику, виплачуючи завищені комісійні винагороди, занижуючи суму виплаченого відшкодування вони виробили собі репутацію аферистів. І на сьогодні дуже важко повернути довіру населення до інституту страхування в нашій країні.

Крім того, переважання частки платіжів від юридичних осіб, зумовлено зниженням платоспроможності населення в останні роки, адже як відомо, договір страхування товар далеко не першої необхідності. Тому страховикам потрібно зосередити увагу на даному факторі, підвищувати страхову грамотність населення, розвивати нові канали продажу договорів страхування. Перспективним у цьому напрямі виглядає Інтернет-страхування, яке дозволяє продавати договори без наявності офісу страховика в регіоні. Але при даному підході страховикам потрібно буде забезпечувати також якісне врегулювання збитків, що зумовлює необхідність консолідації їх зусиль у формувани розвиненої мережі професійних аварійних комісарів.

На сьогодні простежується тенденція, що ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Він має два типи страхування — СК "Life" та СК "non-Life". СК "Life" — страхові компанії, що здійснюють страхування життя, СК "non-Life" — страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя. Загальна кількість страхових компаній станом на 30.06.2018 р. становила 291, у тому числі СК "Life" — 31 компанія, СК "non-Life" — 260 компаній (табл. 1) [4].

Як видно з таблиці 1, кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення. Так, за шість місяців 2018 р. порівняно з аналогічним періодом 2017 р. кількість страхових компаній зменшилася на 9 одиниць. Це має позитивне значення. Адже значна частина компаній на страховому ринку України не мають достатніх розмірів активів і гарантійних фондів, відповідно не можуть якісно виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками. А це в свою чергу посилює недовіру населення України до інституту страхування. Скорочуючи кількість страхових компаній регулятор захищає ринок від неплатоспроможних компаній.

Незважаючи на скорочення кількості компаній, страхові послуги займають провідне місце на ринку небанківських фінансових послуг. Як видно з таблиці 2, домінуючими фінансовими послугами на вітчизняному фінансовому ринку є банківські послуги. Упродовж 2015—2017 років на друге місце за часткою наданих послуг у валовому внутрішньому продукті вийшли страхові послуги, вагомою складовою яких є послуги зі страхування майна.

Як видно з таблиці 3, протягом 2014—2017 років спостерігається тенденція до зростання розміру валових та чистих страхових премій зі страхування майна в Україні. Це свідчить про якісну роботу страхових компаній України, їх здатність оперативно і правильно реагувати на потреби ринку. Зокрема було відкориговано тарифну політику, посилено вимоги до оцінки ризиків, збільшено кількість крос-продажів. У структурі валових страхових премій за договорами страхування майна переважають платежі від юридичних осіб. Це обумовлено необхідністю для підприємств забезпечувати безперервність своєї діяльності через убезпечення від непередбачуваних обставин.

Упродовж 2014—2017 років також відбувалося зростання частки валових страхових премій зі страхування майна у загальному обсязі зібраних страхових премій в Україні. Водночас упродовж зазначеного періоду мала місце тенденція зростання валових та чистих виплат зі страхування майна.

Суттєвим стимулом для розвитку ринку майнового страхування є посилення зацікавленості власників, а також

Таблиця 1. Кількість страхових компаній

Кількість страхових компаній	Станом на:						
	31.12.12	31.12.13	31.12.14	31.12.15	30.06.16	30.06.17	30.06.18
Загальна кількість	414	407	382	361	310	300	291
у т.ч. СК «Life»	62	62	57	49	39	36	31
у т.ч. СК «non-Life»	352	345	325	312	271	264	260

Джерело: побудовано автором на основі даних [4].

Таблиця 2. Частка окремих фінансових послуг у валовому внутрішньому продукті України за 2012—2017 роки, %

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Частка страхових премій у ВВП	1,5	2,0	1,7	1,5	1,5	1,5
2. Частка страхових премій зі страхування майна у ВВП	0,3	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3
3. Частка банківських кредитів у ВВП	57,9	62,6	65,1	49,6	41,9	34,1
4. Частка банківських депозитів у ВВП	40,6	46,0	43,1	36,2	33,3	30,1
5. Частка внесків у недержавні пенсійні фонди у ВВП	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
6. Частка вартості лізингових угод, укладених лізинговими компаніями, у ВВП	3,0	4,6	3,7	1,3	1,0	0,8
7. Частка фінансових кредитів під заставу, наданих фінансовими компаніями, у ВВП	0,63	0,58	0,54	0,63	0,70	0,55

розпорядників майна в його збереженні, що пов'язано з масовою приватизацією в Україні і поступовим подоланням стереотипу про те, що держава відшкодує завданий збиток.

Важливу роль відіграє також населення промислового виробництва, поліпшення інвестиційного клімату і зростання товарообігу між Україною та іншими країнами. Нерідко вимога страхування є неодмінною умовою інвесторів, які вимагають набути кваліфікованого страхового покриття, щоб захистити свої капіталовкладення.

Роль катализатора на цьому етапі відіграють банки, що вимагають страхування застави і при кредитуванні клієнтів — юридичних і фізичних осіб. Щоправда, як зазначають експерти, в Україні така форма роботи незрідка перетворюється на псевдострахування, що супроводжується ще й наполегливою "рекомендацією" страхуватися в компанії, на яку вказує банк, а саме — в кептивній фірмі, створеній на основі капіталу банку.

Страхування майна в Україні характеризується рядом проблем, від вирішення яких залежить не тільки його стабільність сьогодні, а й існування завтра. Стихійні лиха, міжнародні конфлікти неминуче призводять до втрати майна, отримання каліцтва, загибелі. В країнах з розвинутою страховою культурою завдані збитки в подібних випадках відшкодовуються страховими компаніями, що має свої переваги — по-перше, виплати співставні із заподіяним збитком, по-друге, держава може надати додаткову допомогу. До найбільш серйозних проблем майнового страхування відноситься також введення обов'язкових видів страхування. В результаті обов'язкове страхування стає способом відрахування і перерозподілу фінансових ресурсів на користь окремих міністерств і відомств.

Серед проблем майнового страхування також необхідно виділити невисоку необхідність, що є причиною низького рівня доходів і фінансової грамотності населення. Дані проблеми пропонуються вирішувати наступним чином: розвивати спеціальні страхові послуги (продукти), яку будуть орієнтовані на споживачів з невисокими доходами і які

Таблиця 3. Страхові премії, страхові виплати та рівень страхових виплат з майнового страхування в Україні за 2012–2017 роки

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Валові страхові премії зі страхування майна, млн грн	21508,2	28661,9	26767,3	29736,0	35170,3	43431,8
Частка валових страхових премій зі страхування майна у загальному обсязі зібраних валових страхових преміях, %	22,1	22,9	20,6	18,4	19,0	20,0
Чисті страхові премії зі страхування майна, млн грн	20277,5	21551,4	18592,8	22354,9	26463,8	28494,4
Частка чистих страхових премій зі страхування майна у загальному обсязі зібраних чистих страхових преміях, %	21,9	19,2	17,7	15,6	16,7	14,6
Валові страхові виплати зі страхування майна, млн грн	5151,0	4651,8	5065,4	8100,5	8839,5	10536,8
Частка валових страхових виплат зі страхування майна у загальному обсязі валових страхових виплат, %	10,7	4,5	7,3	6,7	2,6	4,1
Рівень валових страхових виплат зі страхування майна, %	2,6	0,7	1,4	1,8	0,7	1,0
Чисті страхові виплати зі страхування майна, млн грн	4970,0	4566,6	4893,0	7602,8	8561,0	10256,6
Частка чистих страхових виплат зі страхування майна у загальному обсязі чистих страхових виплат, %	10,9	4,5	6,8	7,0	2,7	4,2
Рівень чистих страхових виплат зі страхування майна, %	2,7	1,0	1,8	2,4	0,9	1,5

будуть забезпечувати використання загальних принципів надання таких страхових послуг, спрощений порядок укладення договорів, в тому числі врегулювання збитків [1].

Перспективи розвитку страхування майна в Україні безпосередньо залежать від можливості більш активної участі держави у функціонуванні страхової галузі, наприклад, щодо використання механізмів субсидювання малозабезпечених громадян на придбання страхового захисту майна і розробки регіональних програм по страхування з урахуванням потреб, особливостей і специфіки економічної політики, що проводиться на місцях. Подібний підхід до регулювання страхових процесів, безумовно, матиме позитивний вплив на зростання потреби населення в добровільних видах страхування майна.

З іншої сторони, потрібно стимулювати громадян і господарюючі суб'єкти до укладення договорів страхування майна як одного із інструментів захисту своїх майнових інтересів. Також потрібно підвищувати рівень інформованості населення про страхові послуги, які надаються страховиками. Для цього слід законодавчо закріпити обов'язок страховиків інформувати споживачів страхових послуг про умови страхування, страхові тарифи, роз'яснювати страховальнику умови договору страхування, який з ним укладається, розкривати інформації стосовно своєї діяльності. Така міра буде не тільки спрямована на популяризацію страхування, але і дозволить більш ретельно оцінити страхові продукти. На сьогодні найбільш поінформоване про страхові продукти населення середнього віку. Тому необхідно підвищувати інтерес до різних продуктів страхування серед студентів і старшокласників, як потенційних страхувальників [5].

Підвищення доступності страхових послуг також має сприяти забезпечення можливості дистанційної реалізації страхових продуктів за допомогою інформаційно-телекомунікаційних мереж і заключення договору страхування в електронному вигляді, а також видача електронних страхових полісів клієнтам на флешці.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Останніми роками спостерігається тенденція до скорочення кількості страхових компаній, що зумовлено підвищенням вимог до структури резервів страховиків, значної концентрації страхових платежів (ТОП-100 компаній отр-

мують більше 95% всіх страхових надходжень). З однієї сторони, це знижує конкуренцію між страхувальниками, робить послугу менш доступною для регіонів. Але, з іншої сторони, це дозволяє вивести з ринку недобросовісних страховиків, які підривають і так низьку репутацію галузі.

Незважаючи на скорочення кількості страхових компаній, розмір страхових платежів із року в рік зростає. Це свідчить про динамічність розвитку галузі, її перспективність. Крім того, в останні роки на збільшення надходжень вплинуло падіння курсу гривні, внаслідок чого зросла вартість автомобілів, які становлять основу страхових портфелів вітчизняних страховиків. Збільшення вартості автомобілів збільшило страхову суму, від якої рахується платіж. Водночас зросли розміри страхових виплат, оскільки для ремонту деталі закупляються в іноземній валюті. Проте страховики оперативіно відреагували на дану тенденцію, відкоригувавши свою тарифну політику і оптимізувавши страхові портфелі.

На розвиток цього сегменту значно впливають економічні фактори. Так, уповільнення темпів зростання страхування майна в основному зумовлено зниженням обсягів іпотечного кредитування. Додатково зросла конкуренція, яка спостерігається небезпечними для ринку, страховиків і страхувальників проявами демпінгу.

Література:

1. Марценюк-Розарьонова О.В., Шуляк О.В. Майнове страхування, його особливості, значимість та перспективи розвитку // Збірник наукових праць ВНАУ. — Вінниця, 2013. — № 4 (81). — С. 130—137.
2. Вовчак О.Д. Страхова справа: підручник / О.Д. Вовчак. — К.: Знання, 2011. — 391 с.
3. Рубан С.О. Тенденції розвитку майнового страхування в Україні [Електронний ресурс]. — 2011. — Режим доступу: <https://is.gd/J6v8iX>
4. Консолідовані звітні дані страховиків за 2012—2017 рр. / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>
5. Петришина Т.О. Проблеми реалізації послуг зі страхування майна підприємств / Т.О. Петришина // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / За ред. І.Г. Ткачук. — Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. — Вип. V — Т. 2. — С. 254—259.

References:

1. Marcenjuk-Rozarjonova, O.V. and Shuljak, O.V. (2013) "Property insurance, its features, significance and prospects of development", Zbirnyk naukovykh pracj VNAU, vol. 4, no. 81, pp. 130—137.
2. Vovchak, O.D. (2011) Strakhova sprava: pidruchnyk [Insurance business: textbook], Znannia, Kyiv, Ukraine.
3. Ruban, S.O. (2011) "Trends in the development of property insurance in Ukraine", available at: <https://is.gd/J6v8iX> (Accessed 15 October 2018).
4. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets (2018), "Consolidated reporting data of insurers for 2012—2017", available at: <http://nfp.gov.ua> (Accessed 15 October 2018).
5. Petrishina, T.O. (2009), "Problems of realization of services in property insurance of enterprises", Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu: Naukovyi zbirnyk, vol. 5, pp. 254—259.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2018 р.